

Ölüm Ya Da Ölümsüzlüğe Göç

İbrahim ATEŞ

İlinen ve görülen bir gerçek vardır ki, dünya hayatında her doğan ölmeye, her gelen gitmeye, her konan göçmeye ve her canlı ölüm şerbetini içmeye⁽¹⁾ mahkûmdur. İstenilse de istenil-mese de bu gerçek, kaçınılmaz bir sonuştır. Gelen gider bundan kalmaz; iki kapılı handır. Bu mısraı bu gerçeği güzel ve veciz bir şekilde dile getirmektedir. Her canlı için mukadder olan bu ölüm olayının belirli bir süre yaşadktan sonra meydana gelmesi, gelişigüzel ve tesadüf olmayıp, İlâhi iradenin çizdiği bir plân ve hikmetin sonucudur. Her canlının sonu ölüm olacağına göre, akla gelen en iyi düşünce, kişinin hayatını çok iyi değerlendirip, kendisine, ailesine, çevresine, toplumuna ve tüm insanlığa yararlı olacak davranışlarda bulunarak ölümünden sonra da hayırla anılmak suretiyle gönüllerde yaşamak ve ebediyete göçmeden önce ahiret hayatını kazanmaya çalışmaktır. Hayatı, gelişigüzel ve sorumsuzca yeyip-içip, gezip-dolaşıp, eğlenmek için geçirilen belirli bir süre olarak tanımak ve ölüm ile her şeyin son bulduğuna inanmak son derece yanlış bir tutumdur. Bu tür bir hayat ve ölüm anlayışı, insanların dışındaki diğer canlılar için düşünülebilir. Ama insanlar için asla düşünülemez. Zira insan, kısa süren dünya hayatında, İlâhi bir nizam içinde yaşadığını bilen, yaşamını sürdürmek için yeyip içen, davranışlarının ölçülü olmasına dikkat eden ahiret hayatının dünyada iken kazanılacağına inanan, Allah'a, çevresine ve toplumuna karşı sorumlu olduğunu müdrik olan, yüce bir yaratıktır. Böyle bir bilinç ve şuura sahip olan insana yaraşan; bilgi, görgü, servet, yetki, makam, mevki gibi sahip olduğu tüm nimetleri Allah'ın buyruklarına uygun olarak, dünya ve ahiret mutluluğuna yönelik çalışmalarla değerlendirip, ömrünü huzur içinde geçirmek, ölümünden sonra da dünyada hayırla anılmak ve ahirette Allah rızasına ererek, ebedî mutluluğa kavuşmaktır. Böyle bir tutum içinde olan insanın ölmesi, ölüm olmaktan çok ölümsüzlüğe göç de-

mektir. Fânî hayata gözlerini yumması, onun için her şeyin bitmesi demek olmayıp, tersine ebedî bir hayatın başlaması demektir.

İnsanlığa yararlı ilim dallarında eser bırakan bilginler⁽²⁾, din ve vatan uğruna can veren şehitler⁽³⁾ helâl ve temiz kazançlarıyla insanlığa hizmet sunacak cami, mescit, okul, hastahane, çeşme, köprü gibi ölümsüz eser bırakanlar ve Allah âşıkları gözlerini hayata kapamakla yok olmuş sayılmazlar. Dünyada hayırla anılıp, eserleri ayakta durdu-ça amel defterlerine iyilik ve sevap kaydedilir. Ahirette de cennet ehli olup ebedî nimetlere gark olurlar. Ünlü tasavvuf şairimiz Yunus Emre'nin dediği gibi⁽⁴⁾:

Aşık öldü diye sâlâ verirler
Ölen hayvan olur, âşıklar ölmez.

Kalbleri Allah sevgisiyle dolu olan ve dünyada kulluk görevlerini güzel bir şekilde yerine getiren kimseler için ölüm, ebedî mutluluğun başlangıcı ve bir vuslat vesilesidir.

İbrahim Aleyhisselâm, rûhunu almak için gelen ölüm meleğine: "sen hiç gördün mü ki, dost dostunu öldürsün? Hiç bir halîl halîlinin ölmesini ister mi?" dediğinde, kendisine şöyle bir vahy-i İlâhi tecelli etmiştir: "sen de hiç bir dost gördün mü ki, dostunun likasından hoşlanmasın? Sevdiği-ne kavuşmak istemesin?" Bu güzel vahiy ve büyük müjde üzerine Hazret-i İbrahim: "Ey ölüm meleği, şimdi rûhumu al".⁽⁵⁾ demiştir.

(1) Ali İmran Suresi âyet: 185, Enbiya Suresi âyet: 35, Ankebut Suresi âyet: 57

(2) Berkî, Ali Hîmmet. 250 Hadis Tercümesi ve İzahı, 3. Baskı, S. 37, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, sayı: 125. Emel Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1974

(3) Bakara Suresi âyet: 154

(4) Arif Hüseyin, Yunus Emre S: 87, Yayılcık Matbaası, 1977

(5) Bilmen, Ömer Nasuhi. Hikmet Goncaları 500 Hadis-i Serif Tercümesi ve İzahı. S. 267. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961

Ölümlle yepyeni bir hayat başlamaktadır. Hem de sonu olmayan bir hayat başlamaktadır. Defnedilerek kabre konulan kimse, çürümek üzere toprağa terkedilen bir ceset olmayıp, meşhur şairimiz Yahya Kemal'in "Sessiz Gemi" adlı şiirinde⁽⁶⁾ gayet güzel bir şekilde dile getirildiği üzere ebedî hayata giden yolcuyla kabir kapısından ebediyet yolculuğuna uğurlamaktır. Bu yolculuğa çıkan kimse için ölüm sonrası ahiret hayatı başlamış olup, dünya hayatındaki inanç, tutum ve davranışına göre kendisini bekleyen cennet veya cehenneme doğru yol almış demektir. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in bir hadis-i şerifinde⁽⁷⁾ buyurduğu gibi dünya hayatından sonra cennet veya cehennemden başka bir ev yoktur. Cennet ve cehennem ise dünyada kazanılır. Zira, dünya ahiretin tarlasıdır.⁽⁸⁾ Kişi dünya hayatında ne ekerse ahiret hayatında onu biçecektir. İman edip iyilik yapan, karşılığında cennet bulacaktır. İnanmayan, ölümle her şeyin sona ereceğini söyleyip, İlahî buyruklara kulak asmadan, helâl, haram demeden gelişigüzel ve sorumsuzca yaşayan ise cehennemde yer alacaktır.

Tarla var. Araç var. Yakıt var. Tohum var. Su var. Güç-kuvvet var. Bütün bu varlıkları değerlendirip ekin eken, ektiğini biçerek iyi veya kötü mahsûlünü alarak karşılığını görecektir. Buğday eken, buğday biçecek, diken eken de diken biçecektir. Meşhur atasözümüzde belirtildiği gibi, kişi kazana ne koyarsa kepçesine o çıkacaktır. Can, ceset, mal, mülk, aile, çocuk-çocuk, servet, saray, makam, mevki hepsi emanettir. Emanette esas olan ise, onu iyi muhafaza edip, zamanı geldiğinde asıl sahibine olduğu gibi ve sağlam olarak teslim etmektir. Fânîyi bâkiye, geçici olanı ebedî olana, tercih etmek akıl işi değildir. Geçici zevk ve eğlenceyi, dâimi saâdet ve sürûra tercih etmek düşünülemez.

Ölüm olayı, çeşitli yönden üzerinde durup düşünülmesi ve inceleme yapılması gereken ve kısım incelenmiş olan çok yönlü bir olaydır. Toplum kültürü yönünden; dini, tarîhî, içtimâî, fizikî, sıhhî, tıbbî açıdan hakkında çeşitli eserlerle makaleler yayınlanmıştır. Bu yazımızda daha ziyade ölümle vakıf arasındaki münasebeti inceleyip, konuya bu açıdan yaklaşarak, vakfiye ve benzeri belgelerde yer alan ölümle ilgili ifade ve deyimlerden bazı örnekleri, açıklamaları ile birlikte sunmaya çalışacağız. Biz bu arada vakıf kuran atalarımızın, vakfiyelerinin baş kısmında kendilerini vakıf kurmaya iten nedenler arasında belirtmiş oldukları nedenlerden biri olan, ölümden sonra hayırla anılmak ve ahiret hayatını kazanmak gibi ifadelerine de yer vereceğiz. Konu ile ilgili olarak yaptığımız araştırmayı aşağıdaki başlıklar halinde sunacağız.

- I - Ölüm hakkındaki âyetlerden örnekler.
- II - Ölüm hakkındaki hadislerden örnekler.
- III - Ölüm hakkındaki hikmetli atasözlerinden örnekler.
- IV - Mezar taşları üzerindeki ölümle ilgili hikmetli sözlerden örnekler.
- V - Vakfiyelerin giriş kısmında yer alan dünya hayatı, ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili bölümlerden örnekler.
- VI - Vakfiyelerin değişik bölümlerinde yer alan ve ölüm olayını güzel sözlerle dile getiren ifade ve deyimlerden örnekler.
- VII - Vakıf kuranların ölüm sonrası isteklerinden örnekler.

I - ÖLÜM HAKKINDAKİ ÂYETLERDEN ÖRNEKLER:

Kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerim'de ölümden, öncesi ve ölüm sonrası durumlardan bahseden, birçok âyet-i kerimeler bulunmaktadır. Ancak biz burada çeşitli yönleriyle ölümden bahseden âyetlerden tümünü belirtmekten çok, daha ziyade her canlının ölüme mahkûm olduğunu ve ölüm olayının her insan için bir geçit olduğunu vurgulayan âyetlerden bir kaç örnek sunacağız:

1 - "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölü veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz?"⁽⁹⁾

2 - "And olsun ki, ölümle karşılaşmadan önce onu diliyordunuz; işte onu gözlerinizle bakarak gördünüz."⁽¹⁰⁾

3 - "Eceli yazılmış olan hiç bir kimse, Allah'ın izni olmadan ölemez...."⁽¹¹⁾

4 - "De ki, evlerinizde olsaydınız, haklarında ölüm yazılı olan kimseler, yine de devrilecekleri yere varırlardı."⁽¹²⁾

5 - "Her insan ölümü tadacaktır."⁽¹³⁾

(6) Kemal Yahya. Kendi Gök Kubbemiz. S. 83-84. Millî Eğitim Bakanlığı 1000 Temel Eser Serisi. Sayı: 19, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969

(7) "Yani "Dünya hayatından sonra cennet veya cehennemden başka bir ev yoktur." Hadisi Şerif.

(8) "Yani "Dünya ahiretin tarlasıdır." mealindeki hadis-i şerif olup, çoğu vakfiyelerin giriş kısmında yer almaktadır.

(9) Ali İmran Suresi, âyet: 144

(10) Ali İmran Suresi, âyet: 143

(11) Ali İmran Suresi, âyet: 145

(12) Ali İmran Suresi, âyet: 154

(13) Ali İmran Suresi, âyet: 185, Enbiya Suresi, âyet: 35, Ankebut Suresi, âyet: 57

6 - "Ey Muhammed! Senden önce de hiç bir insanı ölümsüz kılmadık. Sen ölürsün de onlar bâkî kalır mı?"⁽¹⁴⁾

7 - "Nerede olursanız olun. Sağlam kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size yetişecektir."⁽¹⁵⁾

8 - "Sizler, bütün bunlardan sonra ölürsünüz."⁽¹⁶⁾

9 - "Ey Muhammed! Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler."⁽¹⁷⁾

10 - "Ölüm sarhoşluğu gerçekten gelir, ey insan işte bu senin öteden beri kaçtığın şeydir."⁽¹⁸⁾

11 - "Yeryüzünde bulunan herşey fânîdir."⁽¹⁹⁾

12 - "Ölümü aranızda biz tayin ettik."⁽²⁰⁾

13 - "De ki, doğrusu kendisinden kaçtığınız ölüme mutlak yakalanacaksınız."⁽²¹⁾

14 - "Bir canın eceli gelip çatınca Allah onu asla geri bırakmaz..."⁽²²⁾

15 - Her ümmet için belirli bir süre vardır. Vakitleri dolunca ne bir saat gecikebilir, ne de öne geçebilirler."⁽²³⁾

16 - "Her ümmet için bir süre vardır. Süreleri sona erince bir saat bile geciktirilmeyiz ve öne de alınmazlar."⁽²⁴⁾

17 - "Hiç bir ümmet kendi süresini öne de alamaz, geciktiremez de."⁽²⁵⁾

18 - "Süreleri dolunca onu ne bir saat geciktirebilirler, ne de öne alabilirler"⁽²⁶⁾

19 - "Kıyamet gününden önce ortadan kaldırmayacağımız hiç bir şehir yoktur"⁽²⁷⁾

20 - "Ama onları belli bir süreye kadar erteler, süreleri gelince gereğini yapar. Doğrusu Allah kullarını görmektedir."⁽²⁸⁾

21 - "Düşmanla savaş esnasında, Allah yoluna katlonulan kimselere ölmüşler demeyin, belki onlar diridirler, fakat siz bilmezsiniz..."⁽²⁹⁾

II - ÖLÜM HAKKINDAKİ HADİSLERDEN ÖRNEKLER:

Ölüm, ölüm halleri, sekerât-ı mevt, ölüm öncesi ve sonrası durumlar, ölüm sonrası başlayacak ebedî hayatın ölüm öncesi kazanılacağı, ölümün hatırdan uzak tutulmayıp gözönünde bulundurulması ve sık sık anılması gibi, ölümle ilgili bir çok hususu içeren hadîs-i şerîfler pek çoktur. Ancak biz, ölümün kaçınılmaz olduğunu, ölmekle her şeyin bitmeyip, yeni ve sonsuz asıl hayatın ölümden sonra başlayacağını, insanı ölümlünden sonra da gönüllerde yaşatan hususları içeren hadislerden bir kaç örnek vermekle yetineceğiz:

1 - İbn-i Ömer (Allah onlardan razı olsun)-den: Resûlülâh aleyhisselâm omuzumu tutturup:

"Dünyada garip veya bir yolcu imiş gibi yaşa." bu yurdu. İbn-i Ömer hazretleri: "Akşama ulaştığında sabahı bekleme, sabaha ulaştığında da akşamı bekleme. Hastalığın için sıhhatından ve ölümün için hayatından istifade et. Vaktini boş geçirme" derdi.⁽³⁰⁾

2 - Ebu Hüreyre (Allah ondan razı olsun)'-den: Resûl-i Ekrem: "Ağız tadını bozan ölümü çok hatırlayınız."⁽³¹⁾

3 - "Biriniz kendisine ârız olan bir zarardan dolayı ölümünü temennî etmesin. Şayet her halde böyle bir temennîde bulunacak ise şöyle desin: "Ya Rabbi, benim hakkımda hayat hayırlı oldukça beni yaşat ve bana ölüm hayırlı olacağı zaman da beni öldür."⁽³²⁾

4 - "Bir mü'min-i kâmilin ölerken bu dünyadan çıkıp gitmesini, bir çocuğun ana rahminden, o nemli karanlık yerden geniş dünya sahasına çıkmasından başka bir şeye benzetemem."⁽³³⁾

5 - "Bir kimse ne hal üzere olursa, onu Allah Teâlâ o hal üzere ba's buyurur."⁽³⁴⁾

6 - "Ölüm gelip çatmadan ölüme hazırlan."⁽³⁵⁾

7 - "Ölen kimseyi üç şey takip eder: Ailesi, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri gelir ve biri kalır. Ailesi ve malı geri gelir. Ameli (yanında) kalır."⁽³⁶⁾

(14) Enbiya Suresi, âyet: 34, Bundan sonraki âyetle de "Her can ölümü tadacaktır." denilmektedir.

(15) Nisâ Suresi, âyet: 78

(16) Mü'minun Suresi, âyet: 15. Bundan sonraki âyetle ise: "Sonra şüphesiz kıyamet günü tekrar dirilirsiniz." denilmektedir.

(17) Zümer Suresi, âyet: 30

(18) Kaf Suresi, âyet: 19

(19) Rahmân Suresi, âyet: 26

(20) Vâkı'a Suresi, âyet: 60

(21) Cum'a Suresi, âyet: 8

(22) Münâfikun Suresi, âyet: 11

(23) A'râf Suresi, âyet: 34

(24) Yunus Suresi, âyet: 49

(25) Hicr Suresi, âyet: 5

(26) Nahıl Suresi, âyet: 61

(27) İsrâ Suresi, âyet: 58

(28) Fâtır Suresi, âyet: 45

(29) Bakara Suresi, âyet: 154

(30) Riyazussâlihîn ve tercümesi, S. 13, Hadis No: 576. D.J.B. Yayınları sayı: 30, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1960.

(31) Aynı kaynak, Hadis No: 581

(32) Bilmen, Ömer Nasuhi, Hikmet Goncaları 500 Hadis Tercümesi ve İzhahı, S. 266, sıra no: 323. Cevat Sen Kitabevi, İstanbul, 1961

(33) Aynı eser S: 294, sıra no: 358

(34) Aynı eser S: 360, sıra no: 441

(35) Berki, Ali Himmet. 250 Hadis Tercüme ve İzhahı, S. 37, III. Baskı, D.J.B. Yayınları, Sayı: 125, Emel Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1974

(36) Aynı eser, S. 194, Sıra No: 238

8 - "Dört kimsenin, öldükten sonra amellerinin ecir ve sevabı işler. Bunlar: Allah yolunda murabıt (İslâm hudut ve kalelerini bekleyenler) olarak ölen mücahit. Öğrettiği ilim ile amel edildiği müddetçe ilim öğreten alim. Sadakası devam ettiği müddetçe tasaddukta bulunan kişi, ölümünden sonra kendisine hayır duâda bulunacak evlât terkeden babadır. Bunların öldükten sonra ecir ve sevapları işler."⁽³⁷⁾

III - ÖLÜM HAKKINDAKİ HİKMETLİ ATASÖZLERİNDEN ÖRNEKLER:

Atalarımızın ölüm olayı ile ilgili olarak söylemiş oldukları pek çok hikmetli sözler vardır. Tarih ve yörelerine göre değişiklik arzeden bu sözlerin tümünün temelinde ölümün kaçınılmazlığı ve er geç her insanın sonunun ölüm olduğu inancı yatmaktadır. Çeşitli yönleriyle ölümü açıklayan, dünya hayatının sonunun ölüm olduğunu vurgulayan, ölümün her an gelebileceğini ve ölüm sonrası başlayacak olan ahiret hayatı için, hazırlıklı olmayı telkin eden bu sözlerden bir kaçı aşağıya alınmıştır:

- 1 - "Gelin görmedik ev olur; ölüm görmedik ev olmaz."⁽³⁸⁾
- 2 - "Bey de ölü, aptal da."⁽³⁹⁾
- 3 - "Ölüm ile misafir ansızın gelir."⁽⁴⁰⁾
- 4 - "Ölüm bağıra bağıra gelmez."⁽⁴¹⁾
- 5 - "40 yılda bir ölet olur, eceli gelen ölür."
- 6 - "Yatan ölmez, eceli gelen ölür."
- 7 - "Ölü aşı neylesin, türbe taşı neylesin."⁽⁴²⁾
- 8 - "Ölelim de görelim."
- 9 - "Kimse kimsenin çukurunu doldurmaz."
- 10 - "Vasiyet ölüm getirmez."
- 11 - "Ölüm ile öç alınmaz."
- 12 - "Evden bir ölü çıkacak demişler, herkes hizmetçinin yüzüne bakmış."⁽⁴³⁾

IV - MEZAR TAŞLARI ÜZERİNDEKİ ÖLÜMLE İLGİLİ HİKMETLİ SÖZLERDEN ÖRNEKLER:

Mezar taşları üzerinde çoğu kez, orada medfûn olan şahısların adları ile doğum ve ölüm tarihlerinin yazılmakta olduğu herkesçe bilinmektedir. Ancak bazı mezar taşlarında bunların dışında dikkati mucip, düşündürücü ve ibret verici çok güzel söz ve deyimler yer almaktadır. "Dur Yolcu, ben de senin gibiydim. Sen de benim gibi olacaksın. Bir fatiha okursan, bu toprakta bulacaksın." gibi, canlılara geleceklerini ve dönüş yerlerini hatırlatan, okudukları fatiha ile yapacakları iyiliklerin nihayet kendilerine de yansıtacağını dile getiren sözler gözlerimize çokça ilişir. Kabir ziyaretinde bulunanlar; bir taraftan okuyacakları fâtiha, ihlâs ve

benzeri âyet-i kerîmelerle, ölülerinin ruhlarını şâd etmeli ve Allah'tan onlara mağfîret dilemeli, diğer taraftan da mezarları ve mezar taşlarındaki ibret verici ve uyarıcı sözleri dikkatle gözden geçirip inceleyerek, kendilerinin de bir gün o semte taşınacaklarını hatırlarından çıkarmamalıdır. Zîra, oradaki her ölü, ziyaretine gelen canlılara: "Ey insanoğlu, bana bak, ibret al. Ben de senin gibi dünyada idim. Doğdum, büyüdüm, yaşadım, yürüdüm, dolaştım, mal-mülk, çoluk-çocuk, eş-dost edindim; şân-şöhret, makam-mevki sahibi oldum. Ama sonunda bütün bunları geride bırakıp hayata göz yumarak burada toprağa girdim. Amelimle başbaşa kaldım. Bir fâtiha muhtacım." demektedir. Bunlar ve benzeri anlamdaki sözlerle çoğu mezar taşlarında rastlamanız mümkündür. İşte size bir kaç örnek:

- 1 - Kimsesiz kimse yoktur; herkesin var kimsesi
Kimsesiz kaldım, medet ey kimsesizler kimsesi.⁽⁴⁴⁾
- 2 - Ziyaretten murâdım bir duâdır.
Bugün bana ise yârın sanadır.⁽⁴⁵⁾
- 3 - Bir müceddid idi Yusuf gerçek.
Neş-i feyz eyledi son ömrüne dek.
İrtihâl eyledi eyvâh o da
İrci'î emrine lebbeyk diyerek.⁽⁴⁶⁾
- 4 - Fenâdan bekâya eyledi rihlet
Ede Hak kabrini ravza-i cennet.⁽⁴⁷⁾
- 5 - Felek taşında ma'cûn-u hayâta sâ'yedü
lokman
çürüttü mâye-yi ömrün memâta bulmadı
derman.⁽⁴⁸⁾
- 6 - El çeküb bilcümleden etti bekâya rihleti
Terkedüp gerü mal-ü mülkü, devleti
Kim gelüb kabrim ziyaret eyleyen

(37) Aynı eser, S. 34-35. Sıra No: 40

(38) Van, Iğın, Akseki yörelerinde yaygın olan bir atasözüdür.

(39) Gaziantep yöresinde yaygın olan bir atasözüdür.

(40) Isparta yöresinde yaygın olan bir atasözüdür.

(41) Artvin yöresinde yaygın olan bir atasözüdür.

(42) Gaziantep yöresinde yaygın olan bir atasözüdür.

(43) Gaziantep yöresinde yaygın olan bir atasözüdür.

(44) Konya mezarlığındaki bir mezar taşı üzerindeki sözdür.

(45) Datça mezarlığındaki bir mezar taşı üzerindeki sözdür.

(46) Mezarı Düzce'nin Fabrikaköy mezarlığında bulunan merhum âlim ve Fâzıl Yusuf Ziyaeddin Ersal'ın mezar taşında olan bu sözler, Balıkesir'li müfessir Hasan Basri Çantay tarafından yazılmıştır.

(47) Hâssa Nakkaşbaşılarından Ahmet Ağa'nın mezar taşında yazılı olan sözdür. İstanbul

(48) Hattat Mehmed Efendi'nin mezar taşında yazılı olan sözdür. İstanbul

ihvânımız
Okusunlar rûhuma "Kul Huvellah"
âyeti⁽⁴⁹⁾

- 7 - Dikkat ile nazar eyle bu mezârın taşına
Akıl isen gâfil olma aklını al başına
Salınub bir dem gezerken gör ne geldi
başına
Âkıbet turab oldum, taş dikildi
başına.⁽⁵⁰⁾
- 8 - Kimse Bâki değildir, çünkü dehr-i bi sübût
Gel oku ihlâs ile bir fâtiha etme sükût
Gel nazar eyle bu mevtâ kabrine ibret
al
"Küllü nefsin fâniyeh, fallâhü hayyün
lâ yemût."⁽⁵¹⁾
- 9 - Beni kıl mağfiret ey Rabbi Yezdân
Bihakkı arşı â'zam, nûr-u Kur'ân
Gelüb kabrim ziyaret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsan.⁽⁵²⁾

V. VAKFİYELERİN GİRİŞ KISIMINDA YER ALAN DÜNYA HAYATI, ÖLÜM VE ÖLÜM SONRASI İLE İLGİLİ BÖLÜMLERDEN ÖRNEKLER:

Bilindiği gibi, ebedîlik ilkesi vakfın temel unsurudur. Vakfedilen taşınır veya taşınmaz bir mal, kişinin özel mülkiyetinden çıkarılıp, dünya durdukça vakfedildiği şekilde durdurulması, öngörülen hizmetin ifâsı için gerektiğinde bakım ve onarımının yapılması; fakat hiçbir şahıs veya kurum tarafından müdahale edilmemesi ve amacından saptırılmaması bu ilkenin gereğidir. Buna göre vakfedilen bir malın ebediyyen korunarak muhafazası ile gelir veya fonksiyonundan insanların yararlanması ve öngörülen hizmetlerin ifâsı amaçlanmış olup, kökeninde bulunan dünya ve ahiret hayatında ebedîlik ve ölümsüzlük inancı etkili olmaktadır. Kurulan vakıf yoluyla Allah rızasından başka hiç bir karşılık beklemezsizin, insanlara sunulan hizmet ve yardım sonucu, bu hizmet ve yardımın yapılmasına vesile olan şahsın (vâkıfın) öldükten sonra geride bıraktığı eserlerden yararlanan insanlarca iyilik ve hayırla anılarak onların gönüllerinde yaşaması tabîidir. Böyle bir kadirşinaslık, ilgili kişi için dünya hayatında ölümsüzlük olduğu gibi, âhîrette de Allah'ın rızasına ermesi ebedî bir mutluluktur. Milleti ve memleketi için ölümsüz ve kalıcı eserler bırakarak imanla ebediyete göçen her şahıs bu gruba dahildir. Cami, mescit, okul, kervansaray, han, hamam, sebil, çeşme, hastahane, köprü gibi toplum hayatımızda önemli hizmetler ifâ eden eserler ayakta kaldıkça, onların meydana gelmesine vesile olanlar hayırla anılacak ve onlardan yararlanan tüm vatandaşlarımızın gönüllerinde yaşayacaklardır. Bıraktıkları dev eserlerle milletimizin

gönlünde taht kuran Sinanlar, Selimler, Kanûnîler, Fatihler her zaman minnet ve şükranla anılacaktır.

İşte bu inanç ve duygu, vakıfla ilgili vakfiyelerin çoğunun giriş kısmında değişik ifadelerle dile getirilmiştir. Dünyanın geçici, ölümün muhakkak ve âhîretin bâki olduğu vurgulanmıştır. Varlıklı olanların varlıklarının bir bölümünü, hayır yoluna harcaması; ilim, mevki, makam gibi imkânların insanların mutluluğuna yönelik olması; dünyevî hiç bir yarar ve karşılık beklemezsizin yardım ve dayanışmada bulunulması tavsiye edilmiştir. Bâkiyi fâniye tercih ederek böyle bir davranışta bulunmanın, dünya ve âhîret mutluluğuna vesile olacağı belirtilmiştir. Vakıf kuran atalarımızın bu âlicenaplıklarına tanık olan ve kalıcı eserler bırakarak ebediyete göçmek suretiyle ölümsüzleşen bu büyük insanlar hakkında bizlere ışık tutan belgelerden bir kaç örnek sunmayı yararlı görüyoruz:

1 - Mevlânâ Ahmed İbn-i Muharrem'e ait evâil-i Ramazan 1005 H., 8 Nisan 1596 M. tarihli vakfiye⁽⁵³⁾'nin baş kısmında, dünya hayatının geçici olması, dünyada yapılan iş ve davranışların gelecek hayatta mutlaka karşılıklarının görüleceği hususunda şöyle denilmektedir:

"Erbâb-ı akl ve ihtibâra ve ashâb-ı fikr ve i'tibâra mahfî ve mektûm ve pûşîde ve nâ mâ'lûm değildir ki, devlet-i âcile müste'ârdır. Ve dünyâ-yı denî bî karardır. Fezâsı kazâ ile meshûn ve safâsı cefâ ile makrun; ni'meti hikmete mübeddel; sıhhatı mihnete muhavel, yüsri' usr ile ahavân, nef'i durr ile hem-inân, nasbı azl ile tev'emân, sa'di naht ile mütelâzimândır. Ve bilcümle rûhu mekârih-i dünyadan masûn ve aklı hidâyet-i hakka makrûn olanların alâmeti oldur ki, umûrunda tefekkür-ü tâm ve ahvalinde tedebbür ve ihtimâm edüb ayn-ı tahkik ve nazar-ı enîk ile mütâla'a ve mülâhaza kıla ki, bu makâm-ı seri'û'z-zevâl ve menzil-i karîbü'l irtihâlde her kimesneden sâdır olan â'mâl ve zâhir olan ef'âl icmâl-ı tafsîl-i âtiye ve misâl-i sûret-i bâkiyedir. Yani her kişi ne ekerse âkıbet ânı biçer..."

Günümüzden yaklaşık 388 yıl önce kaleme alınan ve zamanın yazı diline göre Arapça, Farsça ve klâsik Türkçe kelimelerden cümleler oluşturmak suretiyle yazılmış olan bu vakfiyenin yukarıya alınan bölümünde özetle şöyle denilmektedir:

(49) Hattat Nâfız Hacı İbrahim Efendi'nin mezar taşında yazılı olan sözdür. İstanbul

(50) Hekim Hâfız Ahmed Efendi'nin mezar taşındaki kîbedir. İstanbul

(51) Hattat Hasan Resit Efendi'nin mezar taşındaki kîbedir. İstanbul

(52) Hattat Mustafa Hilmi Efendi'nin mezar taşındaki kîbedir. İstanbul

(53) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 no.lu vakfiye defteri s. 3-6, sıra: 3

"Akıl, bilgi ve düşünce sahibi olup, değerlendirme yeteneğinde olan kişilerce bilinmekte olduğu gibi, dünyanın varlığı emanet olup kararsız ve değişkendir. Bolluk ve refahı kaza ile yüklü, sefası cefa ile arkadaşdır. Nimeti üzüntüye, sağlığı da sıkıntıya dönüşür. Kolaylığı zorlukla kardeş; yararı zararla bağlantılı; Nasbı azil ile ikiz; mutluluğu üzüntü ile ilişkilidir. Ruhu, dünyanın kötülüklerinden korunmuş ve akli Allah'ın hidayetine ermiş olan kişilerin âlâmetleri ise, işlerinde iyice düşünmek, durumlarında tedbirli ve itinalı olmak suretiyle inceleyici bir göz ve dakik bir bakışla değerlendirme yapmaktır. Bu tür kimselerin, geçişi hızlı ve göçüşü yakın olan bu dünyada herkesten zuhur eden iş ve davranışların gelecek hayattaki detayların özeti, bâki kalıp yok olmayacakların benzerleri olduğunu bilmeleri gerekir. Bu dünyada kim ne ekerse âhirette onu biçeceğini gözden ırak tutmalıdır..."

2 - Manisalı Şeyh Kenzî Hasan Efendi ibn-i Ahmed'e ait 1122 H., 1710 M. tarihli vakfiye⁽⁵⁴⁾'nin dibacesinde vakıf kurmasındaki gayeyi belirtme sadedinde, dünya hayatı ile nimetlerinin geçici olduğu, âhirette kazanılacak derece ve makamların dünya tarlasına ekilecek hayır tohumlarıyla elde edileceği vurgulanarak şöyle denilmektedir:

"Vaktâ ki, bu dâr-ı dünya ve dâr-ı bî bakâ ve bî sebâtın ve na'îmi zıll-ı zâil ve mukîmi dayf-ı râhil olmağla her âkıl-gâfil olmayub zamân-ı âkibetin mülâhaza etmeli ki, kıyâm-ı va'dil-âhire mefhûmuna tohum-u hayrâtı mezra'a-i dünyada zirâ'at ve bizr-i hasenâtı hirâset ve mukaddimât-ı sa'âdet-i dünya ve âhirete mübâşeret edüb ücûr-u cezîle-i evkafı tasavvur ve imtidâd-ı bakâyı zirk-i cemîl ve hayr-i celîli tefekkür eylediğine binâen cem'î tasarrufât-ı şer'iyyesi nâfize ve kâffe-i teberruât-ı mer'iyyesi câize olduğu halde meclis-i şer'-i şâ-mihu'l-imâd ve mahfel-i dîn-i münîf-i râsihül-Evtâdda zikri âti evkafına lieclittescîl mütevellî nasb ve ta'yîn eylediği eşşeyh Ömer efendi ibn-i Hasan mahzarında ikrâr-ı sahih-i şer'-î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î kılub medfîne-i Manisa mahallâtından..."

Yani: "... Baki ve sabit olmayan bu dünya evinin nimetleri geçici bir gölge, onda oturmakta olan kimse ise gitmek üzere olan müsafır gibi olduğundan; akli olan her insan gaflete dalmayıp, geleceğini gözönünde bulundurarak ahirette vadedilen iyi mertebelere ulaşabilmesi için hayır ve iyilik tohumunu dünya tarlasına ekmesi gerekir. Bu itibarla vâkıf, dünya ve âhiret mutluluğuna vesile olacak bir tutum ve davranışla, vakıfların bolca mükâfatını gözönünde bulundurarak iyilik ve hayırla uzun süre anılmak suretiyle ölümsüzleşmeyi düşünerek, her türlü yasal icraatının geçerli ve tüm bağışlarının câiz olduğu bir durumda mahkemeye varıp mütevellî tayin ettiği Şeyh Ömer efendi ibn-i

Hasan huzurunda, Manisa'nın (vakfiyede sözü geçen) yerlerindeki gayr-i menkûllerini vakfettiğini ikrar ve itiraf etti..."

3 - Üsküdar'da Şeyh Mehmet Nuri efendi ibn-i Osman'a ait gurre-i Recep 1270 H., 18 Mart 1854 M. tarihli vakfiye⁽⁵⁵⁾'nin giriş kısmında vâkıf, vakıf kurmasındaki gayeyi açıklarken, köhne dünyanın her şeyinin geçici ve sonsuz olduğu, asıl ve önemli olanın kalıcı ve ebedi olan âhiret hayatı için dünyada iken azık hazırlamak olduğu hususları üzerinde durarak şöyle demektedir:

"... Bu dâr-ı dünya denilen dehr-î deni perverin urûzu mâ'rad-ı zevalda dâir ve nukûd-u bî sîdu masraf-ı izmihlâlde mütevâtir, lezzâtında zillet kâine, izzetinde gırâ kâmine, muhabbeti mihnetle mütedâhile, rahmeti zahmetle müteşâkile, nimetinde gam ve dirheminde hemm müdgam olduğu bî rayb ve işkâl olmağla bedrika-i Hüdâver ile râh-ı peymây-ı semt-i ma'âd olanlara zimâm-ı ihtiyâr elde ve kemerbend-i gayret belde iken işbu haber-i hayru'l-beşer sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem ilâ yevmi'l-haşr ya'nî (îzâ mâte ibnu Âdeme inkata'a anhû amelühû illâ an selâsin. İlmün yüntefe'u bihî ve veledün sâlihun yed'û lehû ve sadakatün câriyetün fî sebfilillâh.) eser-i sıdk-ı muhbiri delâlet ettiği üzere, berâ-yı tedârik-i zuhr-ı zâd-ı âhiret sâ'y ve iktisâb-ı lâzime-i zimmet ve muktezâ-yı rivâyet olduğuna vâkıf ve ârif olmağla..."

İncelenmesinden de anlaşılacağı üzere vâkıf merhûm Hacı Osman oğlu Mehmet Nuri efendi, vakfiyesinin yukarıda sunulan bölümünde, dünya hayatının, âhiret yolculuğu üzerinde bir geçit güzergâhı ve kazanç merkezi olduğunu vurgulamakta; önemli olanın bu güzergâh üzerinde iyi eserler bırakarak yolculuğunu sürdürüp, yolculuk boyunca iyi kazanç ve bolca azık tedarik etmek olduğunu belirterek özetle şöyle demektedir: "Dünya denilen düşük yerin eşya ve varlığı yok olma sahnesinde dönmekte olup, yararsız para ve serveti çöküntü bankasında meşhûr ve yaygındır. Lezzetinde zillet bulunmakta, izzetinde aldatma gizlenmektedir. Muhabbeti ile sıkıntısı içiçe olup, rahmetle zahmeti birbirine benzer şekildedir. Nimetinde gam, dirheminde (parasında) üzüntü yer aldığı kuşkusuz olup, Allah'ın lütuf ve ihsaniyle âhiret yolculuğuna çıkanların, istediklerini tercih etmek ve seçme imkânı elde, gayret kemeri belde iken şu hadis-i şerifte belirtildiği üzere âhiret hayatı için hazırlıklı olmaları gerekir. Allah'ın Resûlü Hz. Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: İnsan oğlu öldüğü vakit amelî kesilir (amel defteri kapanır.) Ancak,

(54) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 no.lu vakfiye defteri, s. 52-53, sıra: 42

(55) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 no.lu vakfiye defteri, s. 56, sıra: 44

üç şey⁽⁵⁶⁾ vardır ki, bunların ecir ve sevabı kesilmeyip sahibinin amel defterine işlenir. Bunlar, öğrettiği ilim ile amel edildiği müddetçe ilim öğretene âlim, ölümünden sonra kendisine hayır duâda bulunacak evlât terkeden kimse, sadakası devam ettiği müddetçe sürekli olan sadakada bulunan (cami, okul, çeşme, sebil, hastahane, yol, köprü) gibi kalıcı eserler bırakan kişidir." Bu hadîs-i şerîfte belirtildiği üzere vâkıf âhiret hayatı için zahire ve azık temin etmek amacıyla vakfiyesinde belirtilenleri vakfetme cihetine gitmiştir..."

4 - Hacı oğlu Pazarı kasabasının Hacı Timur Mahallesi sakinlerinden olan Ebubekir efendiye ait gurre-i Recep 1066 H., 15 Nisan 1656 M. tarihli vakfiye⁽⁵⁷⁾'nin giriş kısmında, dünyanın hiçbir kimseye bâki kalmayacağı, ölümünden önce ölüm sonrası için gayret gösterilmesinin, akıllı bir davranış olduğu belirtilerek şöyle denilmektedir:

"...ve bâ'dü erbâbü'l-beyâna rûşen ve zâhir ve ashâb-ı âdâba ayân ve bâhirdir ki, bu cihân-ı gad-dârın mal ve câhı bî karâr ve dünyâ-yı nâ pây-dârın taht-ü tâcî müste'âr ve bî istikrârdır. Küllü şey'in hâlikün, âmeddir. Cihan gayri illahlâh fânî bî gümân-ı bu hayme-i zemîgârî bî karâr içre karârâ mecâl muhâl deyu eyvân-ı holhavâr içinde bekâya ikrâr, mümtenî'u'l-ihhtimaldır. Lev kâne-ti'd-dünyâ tedûmu livâhidin lekâne Resûlüllâhi fî hâ muhalleden. Pes lâ cereme her âkıl gâfil olmayup zamân-ı âfiyetle âkîbet mülâhaza kılmağa müdavemet ve her kâmil kâhil olmayup zaman-ı istitâ'atta hayrât ve hasenât ile âhiret mülâhaza etmeye müvâzebet ede ki, ekmel-i envâ-ı hayrât ve sadakât ve ecme-i esnâf-ı hasenâtı bâkî-yedir ki, bâ'de fenâil-cism sebeb-i bakâ-yı ism ve bâ'de helâkil-beden mucib-i sebât-ı zikri hasendir. Eđerçi dünya maksad-ı aslî ve matlab-i hakîkî değildir. Lâkin ber müceb-i (eddünya mezraatül âhi-reh) bir mezra'a-i fâhiredir ki, ilka ve sinâr olunan büzûr-u derâhim ve denânîr nice mislin getirir ve bizrin bizirgüvâr-ı tahsil-i hasil-i mesubât ile ad'âf-ı mudâ'af mahsul getirir. İmdi mâlik-i dînâr ve vâsıl-ı dirhem ve sâhib-i lutf-ü kerem ve nâil-i hayr-ü hadem kelâm-ı tayyib-i (Meselüllezîne yünfî-küne emvalehum fî seb'illillâhi kemeseli habbetin enbetet seb'a senâbile fî külli sünbületin mietü habbetin, vallâhu yudâ'ifu limen yeşâ'u. Vallâhu vâsi'un alîm.) beşaretini hemdem (ve men câ'e bilhaseneti felehû aşru emsâlihâ) nassı şerîfi işâretini cirâhatına merhem edinüb mânend-i ezhâr-ı nergis ve nilüfer elinde olan sîm ve zer ile isticlâb-ı ridvân-ı İlâhî ele getüre. Ve kezâlik ve veledün sâlihun yed'ü lehû bilhayrî hadîs-i şerîfi muktezasınca hayrât ve hasenât etmekle isticlâb-ı gufrân-ı nâ mütenâhî edüb dâr-ı dünyâda zikr-i cemîl ve sarây-ı ukbâda ihrâz-ı ecr-i cezîl eyleye..."

Vâkıf merhum Ebubekir efendinin vakfiyesin-

den yukarıda sunulan ve içerisinde hayır yapmakla ilgili olarak iki âyet-i kerîme de iktibas edilmiş olan bu bölümde özetle şöyle denilmektedir:

"Bilgi, beyan ve âdab sahiplerine açık, ayan ve belirgin olduğu üzere bu aldatici dünyanın mal, mülk ve itibarı kararsız, taht ve tacı emanettir. Allah'tan başka her şey yok olacaktır. Böyle bir yerde karar kılmak ise imkânsızdır. Dünya bir kimse için devam edip kalacak olsaydı, Allah'ın Resûlü onda ebedî kalırdı. Hal böyle olduğuna göre, her akıl sahibinin gaflete dalmayıp, sağlık ve afiyette olduğu vakitte iken geleceğini düşünmeye devam etmesi gerekir. Keza her olgun olan kimsenin yaşlanmadan önce gücünün yettiği vakitte hayır ve iyilik yaparak âhiret hayatını düşünmesi icab eder. Bilinmelidir ki, (vakıf) hayır ve sadaka türlerinin en mükemmeli ve bâkî kalacak iyiliklerin en güzeli olup, cismin yok olmasından sonra ismin bâkî kalmasına ve vücudun toprak olmasından sonra iyilikle anılmaya sebep ve vesile olacaktır. Dünya asıl maksat ve hakiki istek değildir. (Dünya âhiretin tarlasıdır) hadîs-i şerîfi uyarınca iyi gelir elde edilecek bir tarladır. Ona atılan ve gümüş gibi para ve tohumlarla, kat kat sevap mahsulü elde edilir. Bu nedenle dînar ve dirhem (para ve pulun) mâliki, lütûf ve kerem sahibi olan yüce Allah şöyle buyurmaktadır: (Mallarını Allah yolunda harcıyanların misâli, yedi başak veren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat artırır. Allah her şeyi ihata eden ve bilendir.) İnsanın bu âyet-i kerimedeke müjdeye ermek için belirtilen şekilde davranması ve: (kim bir iyilikle gelse, onun için on katı mükâfat vardır), meâlindeki âyet-i kerimeyi yarasına merhem edinmesi gerekir. Böylece elinde bulunan altın ve gümüşleri nergiz ve nilüfer çiçekleri gibi güzel bir şekilde Allah'ın rızasını elde etmiş olur. Keza (kendisine dua edecek iyi evlâd...) hadîs-i şerîfinin uyarınca hayır ve hasenat yaparak sonsuz bağışa mazhar olmanın yanında, dünyada iyilikle anılma ve âhirette bolca mükâfat kazanma imkânını elde etmiş olur."

5 - Birgi'de karazâde Hacı Mustafa efendi ibn-i Hacı Mustafa ağaya ait 27 Recep 1196 H., 28 Nisan 1782 M. tarihli vakfiye⁽⁵⁸⁾'nin giriş kısmında, Allahu teâlâyâ hamd-ü sena ve Peygambere salât-ü selâmdan sonra, kurmuş olduğu vakıfla ilgili olarak yazdırmış olduğu bu vakfiyenin ka-

(56) Yaklaşık bütün vakfiyelerde yer alan bu hadîs-i şerîfte, üç kişinin ölümünden sonra amel defterleri kapanmayıp, ecr ve sevaplarının işleyeceği belirtilmektedir. Ancak, bu makalenin "ölüm hakkındaki hadislerden örnekler bölümünde" bölümünde yer vermiş olduğumuz bir hadîs-i şerîfte belirtilmiş olduğu gibi, diğer bazı rivayetlerde ölümünden sonra amel defterleri kapanmayıp ecr ve sevapları işleyecek olan kişilerden dört olduğu ifade edilmektedir.

(57) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 no.lu vakfiye s. 118-119, sıra: 104

(58) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 no.lu vakfiye defteri s. 61-63

leme alınıp yazılmasına ve söz konusu vakfının tesisine gerekçe olarak, dünya hayatının mutlaka son bulacağı, ölümden sonra mal ve mülkün geride kalacağını, bu nedenle hayatta iken âhiret hayatına yönelik hayrî çalışmalar yapmanın akıllıca bir davranış olduğu belirtilerek şöyle denilmektedir:

"İşbu hurûf-u sıhhat-nisâbın ve kitâb-ı müstetâbın tahrir ve inşâsına ve tertib ve imlâsına bâ'is ve bâdî oldur ki, dünyânın nimeti zâil ve mukîmî râhil, gınâsı a'nâ ve bakâsı tavr-ı fenâ, dirheminin âhiri hemm ve dînârının nihâyeti nâr ve mâlının me'âlî melâl ve ikbâlinin encâmı idbârdır. Pes her âkıl-ı kâmile lâzımdır ki, fenâ dünyaya ayn-ı ibret ile baka ve mü'min-i kâmil-i gayr-i gâfil oldur ki, E'ûzü Billâhi mineşşeytânirracîm (Ve men amile sâlihan min zekerin ev ünsâ ve hüve mü'minin felenuhiyennehû hayâten tayyibeten ve lenecziyennehum biahseni mâ kânû ya'melûn) maznûn-u hakikat meşhûnundan hissedar olup bezl-i mâl ve tahsîl-i â'mâl ile hayât-ı fânîye zımnında kesb-i hayât-ı bâkiye edüb, şiddet-i harr-i kıyâmette (Yevme yestezillu'l-mer'u bizillî sadakâtihî) mucibince sâye-i sadakâtında âsûde ve mezra'a-i âhiret olan dünyada sadaka tohumunu eküb E'ûzü Billâhi mineşşeytânirracîm (Meselüllezîne yünfikûne emvâlehum fî sebîlillâhi kemeseli habbetin enbetet seb'a senâbile fî külli sünbületin mietü habbetin Vallâhu yudâ'ifu limen yeşâu) vefkınca ed'âf-ı mudâ'af ecirler hâsıl edüb yevmel feze'il ekberde ahsen-i edille ve efdal-i envâ-ı hayrât ve hasenât ve ekmel-i esnâf-ı sadakât ve meberrât vakf olduğu (İzâ mâte ibnü Ademe inkata'a ameluhu illâ an selâsin. İlmün yüntefe'u bihi ve veledun sâlihun yed'û lehu ve sadakatün câriyetün fî sebîlillâhi) hadîs-i şerîfenden münfehem ve mâ'lûm olmâğla daima avâ'id ve fevâidi nâzil ve zevâ'id ve fevâidi rûh-u vâkıfa vâsıl, memât ile ücûru munkatî' ve vefat ile âsârı mürtefi' olmadığına binaen..."

Vakıf merhum Hacı Mustafa efendi, yukarıda örneği sunulan vakfiye bölümünde özetle şöyle demektedir: "Bu vakfiyenin düzenlenerek yazılmasına ve bu şekilde meydana getirilmesine sebep şudur: Dünyanın nimetleri geçici ve onda kalmakta olan göçücü olup, zenginliğinde sıkıntı ve bakâsında yokluk şekli bulunmaktadır. Dirheminin sonunda hem (üzüntü), dinarının sonunda nar (ateş). malının sonunda perişanlık olup, yönelişinin sonucunda sırt çevirme gelir. Hal böyle olduğuna göre her akıl sahibi ve olgun mü'minin, (erkek veya kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işlerse ona muhakkak iyi bir hayat yaşattırırız ve onları yaptıklarının en güzel şekli ile mükâfatlandırırız.) meâlindeki âyet-i kerimenin içerdiği hakikatten hisse kaparak, malını hayır yollarına harcamak ve iyi işler yapmak suretiyle, fânî olan dünya hayatında iken ebedî olan âhiret hayatını kazanmaya çaba göstermelidir. Kıyâmet gününün şiddetli sica-

ğından, (O gün kişi sadakalarının gölgesinde gölgelenir.) meâlindeki hadîs-i şerîf uyarınca, verdiği sadakaların sayesinde rahata kavuşacak şekilde davranmalıdır. Âhiretin tarlası olan dünyada sadaka tohumu ekip, (mallarını Allah yolunda harca-yanların misali, yedi başak veren bir dâne gibidir ki, her başakta yüz dâne vardır. Allah dilediğine kat kat artırır.— meâlindeki âyet-i kerime uyarınca kat kat mükâfat elde ederek büyük korku günü olan kıyâmette güzel sonuç elde etmelidir. Hayır ve hasenât türlerinin en faziletlisinin, sadaka ve iyilik şekillerinin en mükemmelinin vakıf olduğu (İnsan oğlu öldüğü vakit ameli kesilir. Ancak, üç şey vardır ki, bunların ecir ve sevabı kesilmeyip, sahibinin amel defterine işlenir. Bunlar; öğrettiği ilim ile amel edildiği müddetçe ilim öğretene âlim, ölümünden sonra kendisine hayır duada bulunacak evlât terkeden kimse ve Allah yolunda sadaka-i cariye yapan kimsedir.) meâlindeki hadîs-i şerîften anlaşılmaktadır. Bu itibarla vakfın gelir ve yararları devam ederek ölümle ecir ve mükâfatı kesilmeyecek; eserleri ortadan kalkmayacak; sevap ve mükâfatı devamlı bir şekilde vâkıfın ruhuna ulaşacaktır..."

Ölüm öncesi olan dünya hayatı ve ölümden sonra başlayacak olan âhiret hayatıyla ilgili olarak sunulan, vakfiye bölüm örneklerinin benzerlerini çoğu vakfiyelerde görmemiz mümkündür. Birkaç kelime veya cümlelerin dışında, büyük çapta birbirine benzeyen bu vakfiye bölümlerinde temas edilen husus ile verilmek istenilen ruhu aşağıdaki şekilde maddeler halinde sıralamak mümkündür:

- 1 - Dünya âhiretin tarlasıdır.
- 2 - Dünya âhiret yolculuğu güzergâhında bir geçittir.
- 3 - Dünya fânîdir, kimseye kalmaz.
- 4 - Âhiret hayatı, dünyada iken kazanılır.
- 5 - Dünyanın malı dünyada kalır. Yapılan iyilikler âhirette sahibini bulur.
- 6 - Dünya hayatı ölümle biter. Âhiret hayatı ölümle başlar.
- 7 - İyilik yapan ölse de gönüllerde yaşar.
- 8 - İyilik yapmak; dünyada unutulmamaya, âhirette Allah'ın rızasına ermeye vesile olur.
- 9 - Kalıcı ve yararlı eserler bırakarak ölenlerin amel defterleri kapanmaz.
- 10 - İyiliklerin en güzel ve en mükemmeli, sadaka-i cariye olan vakıftır.
- 11 - Can, mal, mülk, makam, mevki emanettir. İyi korunması ve değerlendirilmesi gerekir.
- 12 - Dünya geçer, hayat biter. Ölümden sonra hesap var.

13 - Hayra harcanan helâl servet, âhirette sahibine kurtuluş vesilesi olur.

14 - Ömrünü iyilikle ve insanlığa hizmetle geçirenler unutulmaz.

15 - Dünyada Allah için hayır ve iyilik yapanları, Allah âhirette cennetle mükâfatlandırılır.

16 - Doğmak kadar ölmek de hoş. İyilik yap Allah'a hoş.

17 - Eceli gelen bilmez. Ölümü gören gülmez.

18 - Dünyadan giden dönmez. Dünyaya gelen durmaz.

19 - Ölüm elemle gelir. Melek kalemle gelir.

20 - Ölmeden ölü, gerçeği görün.

21 - Ölmek kaderde var. Kaçmak neye yarar.

VI, VAKFİYELERİN DEĞİŞİK BÖLÜMLERİNDE YER ALAN VE ÖLÜM OLAYINI GÜZEL SÖZLERLE DİLE GETİREN İFADE VE DEYİMLERDEN ÖRNEKLER:

Ölüm olayı, insanlar tarafından genellikle sevimsiz ve soğuk bir şekilde karşılanır. Çoğu kişiler ölümü hatırlamak dahi istemezler. Hatta ölümden bahsedildiğinde ölüm sözünü duymaktan hoşlanmayıp, hemen konuyu değiştirenler sık sık rastlamak mümkündür. Özellikle hayatını rahat bir şekilde sürdürmekte olup, ölmekle her şeyin biteceğine inanarak ömrünü zevk ve eğlence ile geçirenler; içinde bulundukları bolluk, sağlık, zevk ve eğlenceden ayrılmak oldukça zor olacağından ölümü bir facia telâkki ederler. Aşırı derecede bağlı oldukları dünya hayatından ve hiç ayrılmayacaklarını sandıkları eş-dost, çevre, makam, mevki, servet, zevk, eğlence ve diğer sevgililerden ayrılmak onlar için bir felâkettir. Oysa kişinin kendisini dünya hayatına bağlayan nedenlere kapılıp, ölümü anmak dahi istemeyerek ondan kaçması veya ölümü unutmak için çeşitli çarelere başvurması, İlâhi bir nizam içinde meydana gelmekte olan ölüm olayına engel olmaz. Kendi kendini aldatmaktan başka bir yarar sağlamaz. Kişi ölümü düşünsün veya düşünmesin, yolculuğunun devam ettiğini ve geçirmiş olduğu her saniyede, anmak istemediği ve kaçtığı ölüme bir adım daha yaklaştığını bilmelidir. Gelmekte olan her şey yakındır. Onu uzaklaştırmaya çalışmak ve unutmaya çabası içinde olmak akıllı bir davranış olmaz. İnanan ve gerçekleri gören bir insana yaraşan, ölümü akıldan irak tutmayıp, yarın ölecekmiş gibi âhireti için, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyası için çalışarak çok kısa olan bu dünya hayatını yararlı şeylerle değerlendirmektir. Böyle bir inanç ve anlayış içinde olan kimseye ölüm zor gelmez. Canı veren Allah'ın, onu geri almasına karşı çıkmaz. Zamanı geldiğinde emaneti

sahibine hoşnutlukla iade eder. Ne zaman öleceğini bilmediği için, her an Allah'ın emri altında olduğunu düşünerek, emr-i Hakk geldiği an rûhunu Rahmân'a teslim ederek ebediyete göçer.

Vakıf kuran atalarımızda böyle bir rûh ve şuurun hakim olduğunu, vakfiyelerinde ölümle ilgili olarak yazdırmış oldukları ifadelerinden anlıyoruz. Allah rızası için insanlığa kalıcı ve yararlı eserler bırakarak vefat eden, bu büyük insanlar ölümü, ebediyete geçmek ve Allah'ın rızasına ermek için, bir dönüm noktası olarak kabul etmişlerdir. Bu itibarla ölümden korkup ürkmemişler; tersine onu sonsuz bir iman ve büyük bir rıza ile beklemişlerdir. Vakfiyeler üzerinde bu hususla ilgili olarak yapmış olduğumuz araştırma sonucu, tesbit etmiş olduğumuz örneklerden bir kaçını konuya açıklık getirmesi amacıyla sunmakta yarar görüyoruz:

1 - Kastamonu'da Şeyh Ahmet Ziyaeddin efendiye ait 28 Muharrem 1277 H., 5 Temmuz 1860 M. tarihli vakfiye⁽⁵⁹⁾'nin giriş kısmında: "Bülbül-ü hazân-dîde-i rûh-u kafes-i tenden tayarân ve rıyâz-ı cinânda âşîyân tutmadan..." yani: "can bülbülü ceset kafesinden uçup, cennet bahçelerinde yuva ve mekân edindiğinde..." denilmektedir. Aynı vakfiyenin 38 - 39. satırlarında ise ölümün geleceği zamandan bahisle: "Âkîbet hitâb-ı İRCÎ'î emrin sem'i âcizi gûş ve SEKAHUM RABBUHUM ŞERÂBEN TAHURAN şerbetin nûş ettiğimde..." yani: "nihayet dön⁽⁶⁰⁾ emrini ben âcizin kulağı eşitip (Rablari onlara temiz şarab içirdi)⁽⁶¹⁾, meâlindeki âyet-i kerimesindeki beyan buyurulan türden şerbeti içtiğimde..." denilmektedir.

Merhum vâkıf, sunulan bu ifadesinde ölümle ilgili iki hususu gayet güzel bir şekilde belirtmiştir. Bunlardan birincisi, ömrün bittiğinde kişinin Allah'a dönmesi hususundaki (İRCÎ'î = D ö n) fermanının gereği, rûhun cesetten ayrılması suretiyle meydana gelen ölüm olayı ile dünyadan âhirete göç edileceğidir. Buna göre kişi muhakkak Allah'a dönecektir. Ölümü ansın veya anmasın; nereye giderse gitsin ve ne yaparsa yapsın ölümden kaçıp kurtulamıyacağı gibi, Allah'a dönerek hesaba tabi tutulmasına hiç bir kuvvet engel olamayacaktır.

(59) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 numaralı vakfiye defteri s. 59-60, sıra: 47

(60) Bununla Fedr Suresi'nin 27-30. âyetlerine işaret edilmekte olup, bu âyetlerin mealleri şöyledir: "Ey imanı sabit ve kalbi hakka rahatlatmış olan nefis! Sen, Rabbinin sana vadedmiş olduğu lütuf ve ihnina dön. Rabbin teâlâ senden ve sen Rabbinden razı ve hoşnut olduğunuz halde, sen benim has kullarımın zürmesine gir, onlarla beraber cennetime de dahil ol."

(61) Bununla Dehr (İnsan) suresinin 21. âyetinin bir kısmına işaret edilmekte olup, meâlî şöyledir: "Ehli cennetin Rabbi onlara gayet pâk ve temiz şarab içirir."

İkincisi ise; ölüm şerbetinin temiz, tatlı ve hoş bir şerbetin içilmesi gibi telâkki edilmesidir. Gerçekten ölüm ne denli acı da olsa, inanan kişinin Allah'a dönmesine ve ebedî hayatta kendisi için hazırlanan nimetlere kavuşmasına vesile olan bir geçiş hali olacağından, dünya şerbetlerinin en güzellerinden daha tatlı ve hoş telâkki edilmesi yerinde ve güzel bir düşüncedir.

2 - Şeyh Ahmet Nuri efendi ibn-i esseyyid elhâc Osman'a ait gurre-i Recep 1270 H., 18 Mart 1856 M. tarihli vakfiyede, daha önce bina ve vakfetmiş olduğunu beyan ettiği hangâhta her yıl Muharrem ayının 10'undan sonra çarşamba günü bir kimsenin zikirden sonra mersiye-hân olup, sevinin peygamberimizin rûh-u şerifleriyle diğer Peygamberlerin ruhlarına, Peygamberimizin efrâd-ı ailesinin, dört büyük halifenin ruhlarına, âlimlerin tabî'inin, teb'a-i tabî'nin ve bütün müminlerin ruhlarına bağışlanmasını, kendi ve çocukları hayatta oldukları müddetçe ömür ve âfiyetlerinin devamı ile iki dünyada selâmetleri için duâ etmesini şart ettikten sonra, sözkonusu vakfiye⁽⁶²⁾'nin 22-23. satırlarında ölümün herkesin geçeceği bir kapı olduğundan bahisle şöyle denilmektedir: "El mevtü bâbun ve küllün-nâsi dâhiluhu iktisâsınca, Allâhümme İhtim lenâ bilîmân, irtihâl-i dâr-i beka eylediğimizde ervâhımıza ihdâ eyleyüp, mukabelesinde galle-i merkûmeden mersiye-hân-ı mezbura yirmi kuruş verile..." Yani: "Ölüm bir kapıdır. Bütün insanlar ondan girecektir, sözü gereğince -Allah'ım bize İmanla göçmek nasip eyle- âhirete göçtüğümüzde ruhlarımıza armağan edip, karşılığında vakıf gelirden sözü geçen mersiye-hâna⁽⁶³⁾ yirmi kuruş verilsin..." denilmektedir.

3 - Husrev Paşa'ya ait vakfiye⁽⁶⁴⁾'nin dördüncü sahifesinde, vakıf mütevellîliğinin, hayatta olduğu müddetçe vâkıfın kendisine, kendisinin vefatından sonra, çocuklarının erkek ve dişilerinin en salih olanına şart kılınmış olduğu belirtilmekte ve bu arada ölüm hakkında şöyle denilmektedir: "ve rûh-u lâtiflerikalib-î şeriflerinden hazîre-i kudse ve hadîka-i ünse irtihâl edüb bu neşîmeni fânîden ol sarây-ı bâkiye irtihâl ettikten sonra..." yani: "vâkıfın lâtf ruhu kalıbından (cesetten) ayrılıp kutsallık haziresine ve teselli bahçesine göç edip, bu fânî yerden bâki ve ebedî olan saraya intikal ettikten sonra..." denilmektedir.

4 - Rodoscuk Hacı İsa mahallesi sakinelerinden Hâce Ümmü Gülsüm Hanım bint-i esseyyid Ahmed Ağa ibn-i Süleyman ağa adlı hanımın vâsîsi olan ana-baba bir erkek kardeşi Haseki esseyyid elhâc Mustafa Ağa ibn-i Ahmed ağa tarafından tanzim ve tescil ettirilen 26 Rebiul-evvel 1205 H., 21 Ekim 1790 M. tarihli vakfiye⁽⁶⁵⁾'nin giriş kısmından sonra adı geçen Ümmügülsüm Hanım, kendisinin vefatından sonra

malının üçte birinden İKİBİN kuruş ayrılarak vakfedilmesi için vâsî tayin edilmiş olan Mustafa ağanın, vakfın tescili için ifade-i meramde bulunma sadedinde mezkûr Ümmügülsüm hanımın ölümünden şöyle söz edilmiştir: "Ber muktezâ-yı küllü nefsin zâikatü'l-mevt ve küllü hayyin yulâkîhi'l-fevt be irâde-i Cenâb-ı Yezdân tâir-i rûh-u revânım kafes-i tenden gerîzân ve âşiyân-ı gülizâr-ı cinân oldukda, vassiy-i muhtarım ma'rifetiyle sülüs-ü mâlimdan yalnız ikibin kuruş ifrâz ve kemâl-i imtiyâz ile...", yani: "Her nefis ölümü tadacaktır ve her diriye geçiş olacaktır, hükmü uyarınca, Cenâb-ı Allah'ın iradesiyle ruh ve can kuşum vücûd (beden) kafesinden uçup cennetin gül bahçelerinde yuva ve mekân edindiğinde, tarafından vâsî seçilen şahsın marifetiyle malımın üçte birinden ikibin kuruş ayrılarak..." denilmektedir.

5 - Şihli kasabası sakinlerinden Lengerli-zâde Hacı Halil efendi ibn-i Hasan Ağa'ya ait evahir-i Zilhicce 1213 H., 26 Mayıs 1799 M. tarihli vakfiye⁽⁶⁶⁾'de, vakfın mütevellîliğini kardeşi Mustafa'ya şart etmekte, Mustafa'nın vefatından sonra ise bu göreve Mustafa'nın çocuklarının tayin edilmesinin belirtilmesi sadedinde, adı geçen Mustafa'nın ölümünden şu ifadelerle bahsedilmektedir: "Biemrillâhi teâla karındaşım mütevellî-i merkûm Mustafa, bu dâr-ı fenâdan sarây-ı bakaya intikal ve irtihâl eyledikde..." yani: "Allah teâlânın emri ile, sözügeçen mütevellî kardeşim Mustafa bu fânî dünyadan bakâ ve ebedîlik sarayı olan âhirete göç ettiğinde..." denilmektedir.

6 - Çorum'un Burhan Kethuda mahallesi sakinlerinden olan Hüseyin oğlu Hasan efendiye ait 23 Rebiulevvel 1217 H., 14 Temmuz 1802 M. tarihli vakfiye⁽⁶⁷⁾'de, vâkıf hayatta olduğu müddetçe, vakfın mütevellîliğini kendisine, ölümünden sonra ise önce erkek çocuklarına, sonra kız çocuklarına şart etmekte olup, bu arada vâkıfın ölümünden bahseden şu güzel ifadelerle yer verilmektedir:

"...Ol dem ki, nefsi-i mutmainne gûşesine İRCİ'Î İLÂ RABBİKİ RÂDİYETEN MERDİY-

(62) vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 numaralı vakfiye defterli, s: 56, Sıra: 44.

(63) Mersiye-hân: Mersiye okuyan demektir. Mersiye ise: ölen bir kimseyi ağlayarak meâmid ve meâsininli zikreder olan hüznü şîrdir. Bkz: İbâvî Muntehabât-ı Lügat-ı Osmanîye, s: 289. Bekir Efendi Boşnak, 1286.

(64) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 582/1 No.lu vakfiye defterli, s: 5, satır: 37-38.

(65) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defterli, s: 28, sıra: 27, satır: 13-15.

(66) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defterli, s: 123, sıra: 56, satır: 29-30.

(67) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defterinin 197. sayfasının son satırı ile 198. sayfasının ilk satırı, sıra: 102.

YEH, nidasının yetişüb, icâbeden lihazihi d-da've-ti'l-azîmeh tûti-i cân-ı azîzim bu kafes-i âb-u kil-den halâs ve bu dâr ki, hîn-i hâsıldan menâs bulup tayarân-ı gülîstân-ı kuds ve seyerân-ı gül-geşt-i kazâ-i üns eyleye..." yani: "mutmainne olan nefsin kulağına, (Rabbın senden ve sen de Rabbi'ndan razı olarak Rabbi'na dön) çağırısı ulaşarak bu büyük davete icabet edip can kuşum bu çamur kafesinden çıkıp, bu dünya evinden kurtulup kutsal gül bahçelerine uçarak dolaştığında..." denilmektedir. Vâkıf Hasan efendiye ait olup okunuşu ve açıklaması sunulan bu vakfiye bölümünde geçen "ve bu dâr ki, hîn-i hâsıldan" cümlesi vakfiye defterinde bu şekilde yazılmış olduğundan aslına sadık kalarak aynen olduğu gibi verilmiştir. Ancak kanaatımızca vakfiyeyi kütük defterine geçiren kâtip burada bir iki kelimeyi yanlış yazmıştır. Çünkü cümlelerin akışı içinde bu yazılış ve okunuşla kelimelerin düzgün bir anlamı çıkmamaktadır.

7 - Rodoscuk'ta Hacı Hasan oğlu Hacı Ahmet Ağa'ya ait 24 Safer 1205 H., 21 Ekim 1790 M. tarihli vakfiye⁽⁶⁸⁾'nin 1. sahifesinde, vâkıfın hac farızasını eda etmek için mukaddes yerlere gideceği belirtildikten sonra, aynı sayfanın 16 - 18. satırlarında " ...Küllü nefsin zâikatü'l-mevt ve Küllü hayyin yulâkihi'l-fevt medlûllerince, esnâ-i râh-ta akabe-i âlem-i fâniden mahmil-sivâr-i kâfile-i vuslat ve sâ'i-i safâ-peymâ-yi ravza-i cennet olub, ric'atle medîne-i mezbûreye vuslûm nâ müyesser ve diyâr-ı âherde vefâtım mukadder olur ise..." yani: "Her nefis ölümü tadacak ve her diriye geçiş olacaktır, hükmü uyarınca yolculuk sırasında fânî âleminden göçüp, vuslat kâfilesıyla cennet bahçesi-nin sefasına koşup, dönüşte sözü geçen şehre ulaşamayıp, başka ülkede ölümüm mukadder olursa..." denilmektedir.

8 - Bafra'da Ali Kantarı'ye ait 15 Şevval 1219 H., 5 Ocak 1805 M. tarihli vakfiye⁽⁶⁹⁾'de yapılmış olan tatlı su çeşmesine su akıtılması hususunda hazineye yardım olmak üzere vâkıfın vakfından yıllık tahsisatlar yapıldığı belirtildikten sonra, vakfiyede belirtilen hizmetlerin ifâsı için hayatta oldukça vâkıfın kendisinin mütevellî olması, vefatından sonra ise hanımının mütevellî olması şart kılınmakta olup, bu arada vâkıfın ölümünden bahisle şöyle denilmektedir: "Kendim hayatta oldukça, tevliyeti tuğrâyı garrâ-yi cihanîstân-ı hâkânî hükm ile üzerimde olup, bâ'dehû eceli mev'üdem hulûlüyle, Küllü nefsin zâikatü'l-mevt cür'asini nûşum mukadder oldukça, tevliyeti mezbûre taht-ı nikâhımda olan ayâlim mütevellîye olmak..." yani: "...vakfın mütevellîliğini hayatta olduğum müddetçe cihan-şümûl olan tuğrâyı hâkânî hükmü ile kendime ait olup, ondan sonra ecelim gelip (her nefis ölümü tadacaktır.) yudumunu içmem mükadder olduğunda,

sözügeçen mütevellîlik, nikâhım altında olan eşime ait olacaktır..." denilmektedir.

9 - Bir vakfiye⁽⁷⁰⁾'de ölümünden bahisle "... ve biemrillâhi teâlâ ikmâl-i enfâs-i mâ'dûde ile lebbeyk zen-i fermân-ı İRCİ'Î olduktan sonra..." yani: "... Allah teâlânın emriyle sayılı nefesleri tamamlayarak (dön) fermanına lebbeyk (hay-hay) dedikten sonra..." denilmektedir.

10 - Başka bir vakfiye⁽⁷¹⁾'de vâkıfın ölümünden söz edilerek. "... Biemrillâhi teâlâ hulûl-u ecel ile dâr-ı fenâdan dâr-ı bakaya irtihâl eylediğim-de..." yani; "...Allah teâlânın emriyle, ecelin gelmesiyle fânî hayatta bâki ve ebedi olan hayata göç ettiğim-de..." denilmektedir.

11 - Başka bir vakfiye⁽⁷²⁾'de, vâkıf kendisinin ölümünden sonra yapılmasını öngördüğü açıklama sırasında ölümünden şöyle bahsetmektedir: "... Biemrillâhi teâlâ azm-i bakâ eylediğim-de..." yani: "...Allah teâlânın emri ile bâki ve ebedî hayata gitmeye azmettiğim-de..."

12 - Diğer bir vakfiye⁽⁷³⁾'de yine vâkıf ölümünden sonra yapılmasını istediği hususla ilgili şartlarını açıklama sırasında ölümünden bahisle: "... ba'de kadâinnahb ' yani: "... ecel gelip öldükten sonra..." demektedir.

13 - Diğer bir vakfiyede vâkıf ölümünden şu güzel ifadelerle söz etmektedir: ".....Biemr-i hâlik şârab-ı memâtı zâik ve lezzât-ı müştehiyât-ı dünyâdan kat'i alâ'ik eylediğim-de..." yani: "...yaratanın emriyle ölüm şerbetini tadarak, dünyanın iştah verici lezzetlerinden ilişkilerimi kestiğim-de..."

14 - Başka bir vâkıf ise vakfiyesinde ölümünden bahisle şöyle demektedir: "... Emr-i Rabbânî ve fermân-ı samedânî ile terk-i âlem-i fânî eylediğim-de..." yani: "... İlâhî emir ve fermân ile fânî âlemi terkedip, ebediyete göçtüğüm-de..."

15 - Başka bir vâkıf vakfiyesinde ölümünden söz ederek şöyle demektedir: "... biemri Hudâ-yı müteâl cür'a-i mevti dest-i Azrâil'den nûş edüb, irtihâl-i dâr-ı âhiret ve civâr-ı rahmet-i Rahmân'a rihlet eylediğim-de..." yani: "... Yüce Allah'ın emriyle ölüm yudumunu Azrail'in elinden içerek

(68) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defteri, s: 192-193, sıra: 97, satır: 16-18.

(69) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defteri, s: 325, satır: 22-24.

(70) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 586 No.lu vakfiye defteri, s: 171, satır: 15.

(71) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defteri, s: 524, satır: 16-17.

(72) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defteri, s: 271, satır: 7.

(73) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defteri, s: 434, satır: 40.

âhirete, Rahmân olan Allah'ın rahmetine ulaştığımda..."

16 - Başka bir vâkıf vakfiyesinde ölümünden şöyle söz etmektedir: "...Biemrillâhi meliki'l-mü-teâl, terk-i câme-i hayât-ı müsteâr ile vefat eylediğimde..." yani: "... Yüce Allah'ın emriyle, geçici ve ödünç olan hayat elbisesinden ayrılarak vefat ettiğimde..."

17 - Başka bir vâkıf vakfiyesinde hayatının sona ermesinden şöyle söz etmektedir: "...Arş-ı vücûdum gubâr-ı fenâdan pâk ve halvet-sarây bedenim şem'i rûh ile tâbnâk olduğunda..." yani: "... vücûd arsam fânîlik tozundan pâk ve halvet-sarây olan bedenim rûh mumuyla aydınlandığında..."

18 - Başka bir vâkıf ise vakfiyesinde ölümünden bahisle şöyle demektedir. "... Ol mahlûkat efrâdından her ferde ölümü takdîr eden Cenâb-ı Hakk'ın izniyle vefat edüb rûhu eşkâl-i cismânîyye âleminden â'lâ-yı illiyyîne uçup rahmet-i İlâhiye ile rûhâniyet menzillerinde istirahat edince..." yani: "... yaratıkların fertlerinden her ferde ölümü takdîr eden Cenab-ı Hakk'ın izniyle vefat edip, rûhu cesetten ayrılmak suretiyle yücelikler yüceliğine uçarak Allah'ın rahmetiyle ruhaniyet menzillerinde dinlenince..."

Hayatın sona erip ölümün gelmesiyle, fânî hayata göz yumup âhirete göç etme olayını, sunulan örneklerdeki gibi güzel sözlerle dile getiren ifadeleri geniş bir şekilde ve değişik cümleler halinde çoğu vakfiyelerde görmemiz mümkündür. Ölümün kaçınılmaz olup, Allah'a kavuşmak için geçilmesi gereken bir köprü olduğunu anlayan atalarımız, onu yukarıda sunulan örneklerdeki gibi güzel ve hoş cümlelerle ifade etmeye çalışmışlardır. Verilen örneklerin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, ölümden, canın cesetten ayrılmasıyla her şeyin bitip son bulacağı şekilde bahsedilmemiş, tersine ölüm olayı ebedî ve sonsuz bir hayata göç olarak nitelendirilmiştir. İslâm inancından kaynaklanan bu düşünce müslümanları, ölümü hoş görmeye ve ölümlle başlayacak bâkî ve ebedî olan âhiret hayatı için hazırlık yapmaya sevk etmiştir. Bu açıdan bütün müslümanlar ölüm olayını, ölümsüzlüğe göç olarak telâkki etmişlerdir.

VII. VAKIF KURANLARIN ÖLÜM SONRASI İSTEKLERİNDEN ÖRNEKLER:

Dünya ve âhiret hayatının mutluluğunu amaçlıyarak vakıf kuran hayırsever atalarımız, vakfiyelerinde birçok hayrî hizmetlerin yapılmasını öngörmüşlerdir. Bu arada ölümlerinden sonra ruhlarının şâd edilmesi için Kur'ân-ı Kerim ve Mevlid-i şerif okutulmasını; salavât-ı şerîfe, tevhîd, tekbîr ve tehlîl gibi zikrullahın icrasını ve benzeri hayrî hiz-

metlerin ifâ edilmesini; bunlardan elde edilecek sevabın da ruhlarına armağan edilmesini ve yapılacak hayır dualarıyla anılmalarını şart etmişlerdir. Bu hususta bir fikir vermesi için sayısız örneklerden birkaçı aşağıya alınmıştır:

1 - İstanbul'da Kasap Timurhan mahallesi sakinlerinden merhum Hocaîde Mustafa efendi oğlu Hacı Ahmet efendiye ait gurre-i Rebiulevvel 1168 H., 5 Aralık 1755 M. tarihli vakfiye⁽⁷⁴⁾'nin 2. sayfasının 45 - 49, satırlarında şöyle denilmektedir:

"... Vefâtım günü gecesinde ehl-i tevhîd zümresinden on nefer kimesne cem'olub yetmiş bin kelime-i tevhîd cehren zikir ve beher sene vefâtım gecesi geldikde kezâlik yetmiş bin kelime-i tevhîd edeler ve ol gecede kadr-i mâ'ruf helva tabh olunup, fukaraya ta'am oluna. Ve masârıfı, vakfımın gallesinden harc ve sarf oluna...". Vâkıf vakfiyesinin örneği sunulan bu bölümünde özetle şöyle demektedir: "... Vefat ettiğim günün akşamında tevhîd ehlinden on kişi toplanarak, yetmiş bin kelime-i tevhîd⁽⁷⁵⁾ cehren (sesli olarak) zikretsinsinler. Her yıl vefatımın gecesi geldiğinde yine o gecede yetmiş bin kelime-i tevhîd çeksinsinler. Bu gecede örfe bilinen miktarda helva pişirilip fakirlere yedirilsin ve giderleri vakfımın gelirinden karşılansın..."

2 - Şeyhül-Kur'ân diye bilinen Mevlânâ Ahmed ibn-i Muharrem'e ait evail-i Ramazan 1005 H, 8 Nisan 1596 M. tarihli vakfiye⁽⁷⁶⁾ nin değişik yerlerinde vâkıf, ölümünden sonra kendisinin hayır dua ile anılmasını istemektedir. Söz konusu vakfiyenin 2. sayfasında, bir kişinin Bergama'daki Hacı Hekim Camii'nde tecvîd ve vücûh ilmini öğretmesini, haftada bir gün de yine Bergama'daki Emir Sultan Camii şerifinde âdâbına uygun olarak va'z etmesini şart ettikten sonra Kur'ân-ı Kerim okunmasını ve sevabının ruhuna bağışlanmasını şart etme sadedinde aynı sayfanın 27 - 32. satırlarında şöyle denilmektedir:

"... Ve haftada bir leyle-i Cum'ada yatsı namazından evvel veyahud sonra sûre-i mülk ve yevm-i mezbûrda bâ'de salâtis-subh sûre-i Yâsîn ve yevm-i mezbûrda akîbe salâtîl-asr sûre-i Nebe' okuyup bu cümle-i haftada bir gün bir gece ede. Teysîren lehû ve lâkin her günün salât-ı subhundan sonra bir Ayetül Kürsî ve üç İhlâs ve bir Fâtiha okuyup lütf ve ihsan edüb tiybi hâtir

(74) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 579 No.lu vakfiye defterli, s: 675-677, sıra: 289, satır: 45-49.

(75) Kelime-i tevhîdden maksat, "Lillâhe lillallah" cümlesidir.

(76) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 583 No.lu vakfiye defterli, s: 3-5, sıra: 3.

ile sevâbını benim rûhuma hibe eyleye. Allahümme tekabbel minnî vektub fî sahifetilmerhûm, diye. İndellâh müsâb ve me'cur ola. İnşâallahü teâlâ deyû her gün okunmak rica idüğim. bir Ayetül Kürsî ve üç İhlâs maa'l-fâtiha evlâdımın her birine vasiyyetim ve indellâh su'âl edeceğim. Emânetimdir ki, işbu evkafımdan müntefi' olub, beni vech-i meşrûh üzere duâda unutmayalar" Yani: "... Hafta bir defa Cum'a gecesi yatsı namazından önce veya sonra Mülk sûresini, Cum'a günü sabah namazından sonra Yâsîn sûresini, ikinci namazının peşinden Nebe' sûresini okuyup, -ki kendisine kolaylık için bu okuma işi haftada bir gün bir gece eder.- keza her günün sabah namazından sonra bir Ayetül Kürsî, üç İhlâs ve bir Fâtiha okuyup, lütuf ve ihsan ederek gönül hoşluğuyla sevabını benim ruhuma bağışlasın. Allahım okuduğumu benden kabul buyurup, merhûmun defterine yaz, desin. Allah nezdinde ecir ve sevaba nail olur İnşallah, diyerek her gün okunmasını rica ederim. Çocuklarımin her birinin de Ayetül Kürsî, üç İhlâs ve bir Fâtiha okumasını vasiyet ediyorum. Bu vasiyet onlara emanetim olup, Allah'ın huzurunda onu yerine getirip getirmediklerini kendilerine soracağım. İşbu vakıflarımdan yararlanıp, beni belirtilen şekilde hayır dua ile anmayı unutmaları..."

Aynı vakfiyenin aynı sayfasının 35 - 39. satırlarında ise hayır şartı ve kendisine ölümünden sonra hayır dua isteği olarak şöyle denilmektedir: "... Ve dahî şöyle şart eyledim ki, mütevellî-i evkâf-ı mezkûre olan kimesne cümle mahsulden ikiyüz elli akçe alup, kasaba-i mezbûrenin beş camiinin müezzinlerinden her haftada her camiin birer müezzinine birer akçe verile ki, haftada beş akçe ve yılda ikiyüz kırk akçe olur. Baki kalan on akçesin cihet-i tevlîyet, deyû kendi ala. Zikrolunan müezzinler dahî yevm-i Cum'ada müslümanlardan bu fakîr için duâ rica ediverüb şöyle ta'bir eyleye: Merhûm Kur'an şeyhi Ahmet efendinin rûhu için, hepinizin gönlündeki muradı için, bütün îmân ehlinin ruhları için, Allah rızası için ve Peygamberimizin rûh-u şerîfleri için F â t i h a ..."

Aynı vakfiyenin 3. sayfasının 25 - 37. satırlarında, vakfettiği evinde oturmasını şart ettiği kimselerle vakfından yararlanan bütün görevlilerden istemiş olduğu hayır duası ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: "... ve dahî şöyle şart eyledim ki, zikrolunan dârımı evlâddan kimesne olmadığı takdirce mescidi Havace Sinan'a her kim imam olursa ana süknâsını şart ettim. Kirasını değil. Ve lâkin zikrolunan aslah-ı cema'at ve evkâf-ı mezbûreden vazife-hor olanlar ittifaktan sonra dâr-ı mezbûrda imamdanda fazla süknâyâ mahal görülür ise, müezzin-i mescid-i mezbûreye ta'yîn edeler, öyle ola. Anlar dahî mukabilde lütuflarından mescid-i mezbûrda yatsı namazından evvel veyahud sonra

sûre-i Mülk ve salât-ı asırdan sonra sûre-i Nebe' kıraat edüb, sevabını benim rûhuma hibe eyleyeler. Hak Sübhânehü ve teâlâ anlara dahî mukabilde sevâb-ı azîmler vere. Ve zikrolunan imam, mütevellî ve müezzin, nâzır ve kütüb vücûh-ı Kur'an-ı Azîm kıraat edenlerin cümlesinden bile lütfen ve keremen rica ederim ki, bâ husus ki, evkâfımdan müstefid ve müntefi' evlâdımdan her birine emanetim oldur ki, her günde bir Ayetül-kürsî, ve üç İhlâs maa'l-Fâtiha okuyup sevâbını benim ruhuma hibe eyleyeler. Lütfedüb terketmeyeler. Bâri haftada üç gün okuyup, Allahümme tekabbel minnî hazihi'l-kıra'e vektub sevâbehâ fî sahifetilmerhûm diyeler. İndellâh müsâb ve me'cur olalar. İnşâallahü teâlâ..." Yani: "... Yine şöyle şart ettim ki, sözü geçen evimde oturmayı, çocuklarımdan bir kimse bulunmadığı takdirde, Hoca Sinan mescidinde her kim imam olursa ona şart ettim. Ancak, sözü geçen mescidin cemaatından en iyi olanlara sözü edilen vakıflardan ücret alan görevliler, sözkonusu evde imamın oturduğu yerden fazla oturmaya elverişli yerin bulunduğu hususunda ittifak ederlerse, bu yeri adı geçen mescidin müezzinine tayin etsinler. Onlar da bu evde oturmalarına karşılık lütfedip sözü geçen mescidde yatsı namazından önce veya sonra Mülk sûresini, ikinci namazından sonra da Nebe' sûresini okuyarak sevabını rûhuma bağışlasınlar. Bu davranışlarına karşılık Allah teâlâ kendilerine de büyük sevablar versin. Sözü geçen imam, müezzin, nâzır ve Kur'an-ı Kerîm okuyanların tümünden ricam odur ki, özellikle vakıflarımdan yararlanan çocuklarımdan her birine emanetim odur ki, lütfen ve keremen her günde bir Ayetül-kürsî, üç İhlâs ve Fâtiha okuyup sevabını benim rûhuma bağışlasınlar. Lütfedip terketmesinler. Bâri haftada üç gün okuyup Allah'ım, bu okuduklarımi benden kabul buyurup, sevabını merhûmun defterine yaz, desinler. Kendileri de Allah nezdinde ecir ve sevaba nail olsunlar, İnşâallah...."

Ölümünden sonra vâkıfın kendisi veya yakınları için Kur'an-ı Kerim okunmasını, ya da hayır-hasenât yapıp sevabının rûhuna armağan edilmesini şart eden, dolayısıyla ebediyete göçmesinden sonra kıyâmete kadar hayır dua ile anılıp, rûhunun şâd edilmesini içeren bölümleri çeşitli vakfiyelerde görmemiş mümkündür. İnsanlığın yararlanması için kıyâmete kadar devam edecek şekilde kalıcı eserler bırakarak âhirete göçen bu iyi görüşlü ve basîretli insanlar, bir taraftan kendilerinden sonra gelen insanlara hizmet sunacak eserler bırakmışlar; diğer taraftan kurdukları vakıflarından yararlanan insanlar tarafından hayırlı dua ile anılmayı şart ederek onların gönüllerinde yaşamak suretiyle ölümsüzleşmiş ve âhîret hayatında kendilerini Allah'ın rızasına erdirecek asîl ve hamiyetli bir

davranışta bulunmuşlardır. Dünyada hayırla anılmalarına ve âhirette Allah rızasını elde etmelerine vesile olacak; bu tür kalıcı ve hayırlı yatırımları yapmak suretiyle kendilerinden sonra gelen, biz

nesillerinin gönüllerinde yaşayarak ölümsüzleşen, bu ulu insanları rahmet, minnet ve şükranla anıyor; yüce Allah'tan ruhlarına ganî ganî rahmetler diliyoruz.